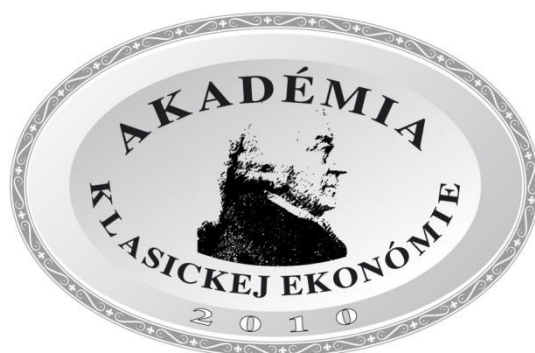

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2010

Degresívny protekcionizmus, agropeniažky a hľadanie vinníka

(Štátne zásahy vo forme dotácií a ich dôsledky na Slovensku a vo svete)

Ondrej Rosolov

5. 11. 2010

„To, že na nás každý deň čaká večera, nezáleží od láskavosti či dobroty mäsiara, pivovarníka alebo pekára, ale od toho, že každý z nich sleduje svoj vlastný záujem. Nespoliehajme sa na ich ľudskosť, ale na ich sebeckosť [...] Tým že sledujú len svoj vlastný záujem, slúžia často záujmom spoločnosti účinnejšie, než keby sa o to vedome usilovali.“ (Adam Smith)¹

Protekcionalizmus a protekcionalistické opatrenia v medzinárodnom obchode nie sú zďaleka fenoménom 20. a 21. storočia. Ich počiatky siahajú až do staroveku, a keď si jeden z autorov starozákonnej knihy Kazateľ vzdychá slovami „Čo bolo, je to, čo aj zasa bude. A čo sa už stalo, to sa opäť stane. Nič nie je nové pod slnkom.“, zahŕňa tam- ironicky povedané- vlastne aj protekcionalistov. V histórii sa prejavovali v rôznych častiach sveta- v starej Číne, v rozdrobených nemeckých štátoch, v povojnovej Argentíne (ako „import substituujúca industrializácia“), v predvojnovom Nemecku, ale i dnes, napr. vo Francúzsku (aj) počas vlády monsieur Sarkozyho, v prípade amerického oceľarskeho priemyslu- zvýhodneného pred konkurenciu zo zahraničia a predražujúceho najrôznejšie produkty, ako aj v prípade CAP (Common Agriculture Policy) Európskej únie a Slovenska- napr. vo forme agrotácií.

Toto demonštratívne vymenovanie indikuje i smer, ktorým sa esej uberie. Pôjde o problematiku štátnych zásahov vo forme agrotácií a ich deštruktívneho vplyvu na národné hospodárstvo i ekonomickú racionalitu jednotlivca.

Keď agrobiznis, tak dotovaný

Vo svetovom meradle možno rozlišovať množstvo foriem protekcionalizmu (napr. dovozné kvóty, ochranné clá a proexportné subvencie) v troch základných kategóriách. Je to protekcionalizmus 1. progresívny, 2. regresívny a 3. agresívny.²

Progresívny protekcionalizmus sa týka ochrany domácich producentov vis-a-vis zahraničnej konkurencii. Vláda napr. môže uvaliť na zahraničné produkty dovozné clá, alebo dovoz určitého tovaru celkom zakázať. Príkladom tu môžu byť clá uvalené na ochranu amerického oceľarskeho priemyslu.

Agresívnym protekcionalizmom možno nazvať snahy vlád, podporiť určité svoje odvetvia a produkty a ich presadzovanie na zahraničných trhoch. Tieto odvetvia najprv podporia priamymi dotáciami, a následne ich „vystrelia“ na zahraničné trhy formou štátnej (proexportnej) prémie. Ako príklad tu môže slúžiť čínsky textil a elektronika.

Zaujímavým príkladom spojenia oboch „antiimportných politík“ sui generis je už spomenutá Argentína, ktorá sa po druhej svetovej vojne snažila o masovú industrializáciu, ktorá mala okamžite vytvoriť úplnú sebestačnosť. Popri industrializácii bol takmer úplne zakázaný import a naopak podporoval sa silný export. Celý jav sa nazýva tzv. import substituujúcou industrializáciou.

¹ Smith, ([1776] 2001), s. 16

² Porov. Lipková 2006: 141

Nás bude zaujímať protekcionizmus degresívny. Degresívny typ štátnych zásahov je charakteristický pre vyspelé, priemyselné krajiny, ktoré formou rôznych priamych platieb a subvencií či iných zvýhodnení podporujú tie odvetvia vlastnej ekonomiky, ktoré v dôsledku meniacich sa trhových štruktúr upadajú. Do tejto kategórie totiž spadajú spomínané agrodotácie.

Známymi „zákazníkmi“ štátnych dotácií a iných zásahov sú napr. francúzski a rakúski poľnohospodári alebo nemecký ťažobný priemysel v husto zaľudnenej oblasti západného Nemecka- „Ruhrgebiet-e“ (Porúrie), ale veľmi často i textilný priemysel.

No a samozrejme v oboch odvetviach nezaostáva v podpore ani Slovensko, pričom asi netreba dlho premýšľať o tom, ktorý vrcholový politik tak razantne obhajuje silný štát a čo najštedrejšie dotácie baníctvu a poľnohospodárstvu, popri čom ešte stíha odignorovať arogantné vyvlastnenie pozemku svojho vlastného voliča pri Nitre a nazvať jeho tichý protest opozičnou reklamou.

Koľko klasov, toľko problémov

Treba začať „od Adama“. Politika štátnych dotácií (v našom prípade poľnohospodárskych dotácií na Slovensku) je problémom ekonomickým, morálnym ale na začiatku veľmi jednoducho- problémom politickým. Bývalý premiér SR R. Fico, ale i dnešný liberálnejší kabinet, ba i celá EÚ vedia jedno: politický kapitál sa z ekonomicky racionálnych (a teda bolestivých) krokov, ktoré v odumierajúcich odvetviach spôsobia straty pracovných miest, vytĺcť nedá. Tobôž nie ak ide o problematiku natoľko „tradičnú, bájnu a háklivú“, akou je práve európske (a slovenské) poľnohospodárstvo a už vonkoncom nie ak poľnohospodári disponujú takou silnou lobby, akou disponujú.

Agrodotácie sú však hlavne problémom ekonomickým. Podporou upadajúcich odvetví vzniká totiž škála problémov natoľko pestrá, že presahuje i taxatívnu výmeru problémov spojených napr. s existenciou štátneho monopolu v tej- ktorej oblasti. Ako sa už spomenulo, základným oficiálnym argumentom v prospech dotácií a celkovej štátnej pomoci je strata pracovných miest. Zaujímavosťou však je, že „cena“ tejto „pomoci“ je vyššia, než by bola celková výška sociálnych dávok, ktoré by sa týmto eventuálnym nezamestnaným vyplácali, ak by všetci prišli o prácu³ (Podobne by sa dali porovnať celkové náklady na udržanie ťažobného priemyslu v už spomenutom Porúri, kde celkové dotácie predstavujú čiastku vyššiu než by boli náklady spojené s ukončením ťažby a podporou v nezamestnanosti).

Kľúčovým pojmom je tu efektivita. Európa má totiž svoju poľnohospodársku éru dávno za sebou. Slovenskí a iní poľnohospodári totiž musia do svojho „európskeho poľnohospodárstva“ investovať neporovnateľne viac ako poľnohospodári v iných častiach sveta. Týka sa to všetkých ich vstupov- už len na taký traktor treba vynaložiť obrovskú čiastku. Situáciu európskej poľnohospodárskej produkcie vystihol L. Krivošík, keď vo svojom článku hovorí o pestovaní banánov v Grónsku.⁴ Spotrebiteľia teda najprv zaplatia svojimi daňami týmto „zákazníkom štátnych dotácií“ a následne majú tí istí spotrebiteľia privilegovanú možnosť zaplatiť za „grónske banány“ o niekoľko desiatok

³ porov. Tamže: 141

⁴ porov. Krivošík 2005: <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?327>

percent vyššiu sumu, než za akú by sa dané agrárne komodity doviezli z tej krajiny, v ktorej sú produkčné náklady neporovnateľne nižšie.

Situácia je však ešte horšia. Prostriedky, ktoré požíera neefektívne poľnohospodárstvo by totiž mohli byť použité na iné účely alebo by nemuseli byť od daňových poplatníkov vytiahnuté vôbec, čo by samozrejme v duchu A. Smitha zabezpečilo ich efektívnejšie využitie. Zároveň ale udržujú poľnohospodárstvo mumifikované, skostnatené a bez tvrdých konkurenčných stimulov jeho rozvoja. To samozrejme tiež znamená, že „mumifikovaní“ sú aj zamestnanci a platy v tomto odvetví.

Krajina sa teda všemožnou podporou rôznych odumierajúcich odvetví a iných podobných živlov nemôže v plnej možnej miere koncentrovať na svoje skutočné komparatívne výhody. V slovenskom prípade by išlo najmä o dobudovanie a modernizáciu infraštruktúry, modernizáciu priemyslu a skvalitnenie služieb.

EÚ našu každodennú daj nám dnes

Vstupom Slovenska do EÚ sa tento problém ešte zhoršil. Teda ako pre koho. V prvom rade museli nové členské štáty prijať EÚ legislatívu a jej pravidlá. S nimi prišli i benefity, pravda, pre už beztak zvýhodňovaných poľnohospodárov. Tí mali medzi najskôr možnosť uchádzať sa o priame platby z fondov EÚ vo výške 25% ich doterajších štátnych prémie. Táto čiastka sa do roku 2007 každoročne zvýšila o 5%, od roku 2007 dokonca o 10% ročne.⁵ Ak si vezmeme tieto čísla, ako aj rôzne iné toky peňazí z EÚ a porovnáme ich z odlivom politických a iných kompetencií, a tiež celkovou škodou (spôsobenou prelievaním peňazí do neefektívnych odvetví), možno tu hovoriť nielen o ekonomickom bláznovstve ale v určitom zmysle aj o akejsi „demokratickej neokoloniálnej politike alma mater EÚ“.

Pilní domajší a poľní hospodár alebo Miliardy živoría, miliardy budú

Agrodotácie sú v neposlednom rade aj problémom morálnym a „medzinárodným-morálnym“.

V prvom prípade ide o sériu otázok- 1. v akej výške 2. ktorému subjektu 3. na základe akých kritérií poskytovať dotácie. Ako iste vieme, v minulosti bola práve táto otázka nanajvýš páľčivá, keďže uchádzačov pribúdalo, kritériá zostali vláčne, kontrola minimálna, klientelizmus maximálny a vymožitelnosť práva (napr. v prípade ak mal subjekt dotáciu vrátiť po nesplnení stanovených kritérií) ako inak nulová .

Naopak, netreba sa pýtať na závratnú čiastku, ktorá sa v rámci poľnohospodárstva prerozdela. Ministerstvo pôdohospodárstva prerozdělilo v roku 2009 celkovo 1 mrd. 446 mil. korún, z toho na dotácie farmárom išlo 651 mil., na priame platby poľnohospodárom 360 mil., na podporu regionálneho rozvoja 288 mil., na potravinovú bezpečnosť, zdravie a ochranu rastlín 38 mil. a na intervenčné nákupy 36 mil. korún.⁶

⁵Porov. Weidenfeld, Werner/ Wessels, Wolfgang 2007: 51/52

⁶ porov. INESS: Cena štátu/ vesmír verejných výdavkov: <http://www.cenastatu.sme.sk/vesmir/Eur>

Je tu i ďalší problém, ktorým sa dostávame k druhému aspektu deštrukcie spôsobovanej agrototáciami- spomenutému už úvodom. Dalo by sa to nazvať deštrukciou ekonomickej racionality jednotlivca. Aktér na trhu sa totiž musí vysporiadať s páľčivou otázkou, čo robiť keď môj sused- konkurent- je zvýhodnený štedrou dotáciou, ktorú ja síce apriórne odmietam ale...? Čo ak si túto otázku položia všetci konkurenti v dedine, hoci viacerí z nich nedajbože apriórne dotácie odmietali? Nedoziernie sú vôbec dôsledky situácie, ak si obdobnú otázku začnú klásť aktéri aj v tých odvetviach, kde štát predtým nepodporoval nikoho. A ako z podstaty človeka ale i „novovzniknutej trhovej logiky“ vyplýva, uchádzať o dotácie sa budú všetci.

A čo znamená spomínaný medzinárodný morálny problém? Je to dozaista problém, ktorý by z hľadiska svojej podstaty nemal byť spomenutý in margine. Akékoľvek dotácie, teda aj poľnohospodárske, spôsobujú deformácie cien na svetových trhoch a vytvárajú prostredie diskriminácie. Reč je tu v našom kontexte samozrejme o krajinách tretieho sveta, ktoré sú do veľkej miery závislé na exporte svojich poľnohospodárskych produktov- inými slovami svojej komparatívnej výhody, keďže náklady na produkciu sú neporovnateľne nižšie. Avšak ich produkty nie sú schopné konkurovať štedro dotovaným „západným“ produktom, navyše ani len nemôžu prekročiť hranice EÚ kvôli uvaleným ochranným clám, ktoré sú na druhej strane západným svetom pokrytecky demonizované. Najhoršou je však skutočnosť, koľkých ľudí sa bytostne tento problém týka aké katastrofálne dôsledky má. Je to vlastne úplne smiešne. Agrototácie predsa predstavujú „tému“, pri ktorej si za rokovací stôl môžu pokojne sadnúť ľavičiar, konzervatívec i liberálny demokrat a na riešení sa ihneď zhodnú- okamžite odstrániť dotácie. Iste, každý z nich bude vidieť iné dôvody, prípadne sa budú množiny ich dôvodov do istej miery prekrývať. Ale cieľ by bol ten istý. Naopak, v bruselskej realite si už ale nie teoreticky, sadajú rovnaké proveniencie mysliteľov- každý s vlajočkou svojej frakcie, avšak výsledok je presne opačný. A to si EÚ pokrytci (česť všetkým výnimkám) dovoľia udržiavať nehorázne vysoké dotácie pri živote alebo minimálne obštruovať ich zrušenie čo najdlhšiu dobu, a následne v ten istý deň predstúpia pred novinárov popíjajúc „kafičko“ zo šáločky Fair Trade.

Ľavicový Le Monde Diplomatique tu právom hovorí o tzv. „Pevnosti Európa“. Ako uvádza, 44% zamestnancov na svete pracuje v agrárnom sektore, v rozvojových krajinách je to až 55%. Naproti tomu v EÚ predstavuje podiel týchto zamestnancov iba 4, 5% a v USA dokonca iba 2%. Ak sedí údaj, podľa ktorého stúpol počet ľudí žijúcich v absolútnej chudobe medzi rokmi 1995 až 2002 z 834 na 852 mil. a z toho 815 mil. žijúcich v krajinách tretieho sveta a zároveň mimo mestských aglomerácií, je tento fakt spôsobený dozaista hlavne diskrimináciou a „pokrivením“ svetových trhov umelými štátnymi zásahmi.

Apropos rozvojová pomoc. Táto robí pokrytectvo a bláznovstvo EÚ do neba volajúcim. Prvým krokom EÚ je proklamovať to, čo sama nedodržiava (slobodný bezbariérový obchod). Následne sa však eurobyrokrati zľutujú, pripraví 1000 rôznych modelov ako pomôcť zbaviť svet chodby, zorganizujú 1000 nezmyselných a drahých konferencií po celom svete a nakoniec pošlú krajinám staré armádne deky a prípadne možno aj nejaké peniaze, presne tie, ktoré držia pri moci skorumpované vlády, „warlordov vo failed states“ a prípadne milosrdne poskytnú svoju obilnú nadprodukciu, a tým tej- ktorej kraje aj sami zazvoní umieračikom.

Zabi bobra, zachrániš strom

Le Monde Diplomatique a s ním aj kritici globalizácie sa však veľmi mýlia v príčinách, v pôvodcovi zla. Toho pre nich predstavuje prirodzene slobodný trh a obchod a ním nastolený diktát. Vôbec si neuvedomujú, že všade tam, kde sa „hrala čistá hra“ na základe trhových pravidiel bez ohrozujúcich štátnych zásahov, sa ekonomikám darilo natoľko, že sa zavádzali pojmy ako „hospodársky zázrak“ alebo „tiger“.

Lavicoví aktivisti preto urobia z lásky k ľuďstvu nasledovné, aby začarovaný kruh uzavreli: Najprv si zvolia do národného a EÚ parlamentu svojich rovnako ľavicových zástupcov. Tí následne vykonajú všetku tú šarapatu, ktorej pomenovanie je obsahom tejto eseje. Následne presne títo voliči vyjdú do ulíc protestovať proti všetkým démonom globalizácie a voľného obchodu. Presne toho obchodu, ktorý sami odpísali zvolením svojich červených a zelených súdruhov.

Conclusio

Ako sa dalo vidieť, problém štátnych dotácií a teda umelých zásahov do trhu môže mať a má katastrofálne dôsledky a de facto drží v chudobe resp. spomaľuje rast- vo väčšej či menšej, citelnejšej či menej citelnej miere- všetkých aktérov svetového hospodárstva. Štátne a medzinárodné štátne zásahy pritom nie sú témou rozporuplnou, vyžadujúcou dlhé vedecké bádanie o tom, či slobodný trh a „menej štátu“ prispieva k rozvoju alebo naopak k degresu jednotlivcov a celých hospodárstiev.

Fatálnym elementom je však politická vôľa a korupčnosť elít a deštruujúcim elementom zadubená pohodlnosť a hrabivosť más. Istú nádej vzbudzuje momentálne „odčervenávanie sa“ Európy. No ako bolo vidieť na mnohých civilizáciách od začiatku ich úpadku po koniec, „starého psa novým kúskom nenaučíš“.

Literatúra

Gresh, Alain et al. (2006): Atlas der Globalisierung. Le Monde Diplomatique: Berlin

INESS Inštitút: Projekt Cena štátu. Vesmír verejných výdavkov. Online ako www pod URL: <http://www.cenastatu.sme.sk/vesmir/Eur> [Stav: 4. 10 2010]

Krivošík, Lukáš (2005): Agrodotácie sú absurdné. Online ako www pod URL: <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?327>

Lipková, Ľudmila et al. (2006): *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Srint VTRA: Bratislava

Smith, ([1776] 2001): *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha, Liberální institut. 2001.

Weidenfeld, Werner/ Wessels, Wolfgang (2007): Europa von A bis Z. Nomos Verlag: Berlin